

Світлана Шевчук

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Глобалізація, посилюючи тенденцію космополітизації культури, створює загрозу національно-культурній ідентичності. Разом з тим вона готує умови для розширеного діалогу культур, а значить надає засоби для розвитку національної культури. В умовах глобалізованого світу перед кожною національною культурою постає завдання вибудувати нову модель свого існування, яка б враховувала її етнічну самобутність, і новітні тенденції.

Ключові слова: культура, ідентичність, глобалізація, уніфікація, інтеграція, діалог культур.

Шевчук С.

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ В ГЛОБАЛИЗИРОВАННОМ МИРЕ

Глобализация, усиливая тенденцию космополитизации культуры, создает угрозу национально-культурной идентичности. Вместе с тем она подготавливает условия для более широкого диалога культур, и, таким образом придает новые средства развитию национальной культуры. В условиях глобализованного мира перед каждой национальной культурой встает задача построения новой модели своего существования, в которой бы учитывалась и этническая самобытность, и новейшие тенденции.

Ключевые слова: культура, идентичность, глобализация, унификация, интеграция, диалог культур.

Shevchuk S.

THE NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY IN THE GLOBALIZED WORLD

The globalization threatens the national and cultural identity by reinforcing the tendency of culture cosmopolitization. At the same time it forms the conditions for the broadened dialogue of cultures, hence it presents the means for the national culture development. Under the conditions of a global world each national culture is faced with the task to shape a new model of its existence which would take into account both ethnic originality and modern tendencies.

Key words: culture, originality, globalization, unification, integration, dialogue of cultures.

На межі тисячоліть почали закладатись підвалини цивілізаційного прогресу особливого типу. В основі цього прогресу лежать глобалізація людства, зростаюча цінність та взаємозалежність окремих країн, етносів, культур. В умовах інтеграції, що відбувається на тлі зростаючої різноманітності світу, зіштовхуються і вступають в діалог різні культурні традиції. Перед загрозою глобальних катастроф людство шукає нові форми ідентичності спільнот. Поступово формується головна стратегія життєдіяльності людства, в основі якої лежать ідеали ненасильства та загальнолюдські цінності.

На тлі інтенсивних інтегративних процесів, що захопили людство, важливо усвідомити свою ідентичність, тожсамість, свою інакшість порівняно з іншими, і на цій основі розвинути відчуття власної неповторності, гідності.

У вітчизняній науковій літературі проблемі національно-культурної ідентичності присвячені праці М. Братасюк, І. Загрійчука, В. Лісового, І. Кресіної, М. Козловця, М. Михальченка, О. Стегнія, В. Ткаченка та ін.

Метою нашої статті є спроба окреслити один із напрямів розвитку українства як національно-культурної ідентичності. Для реалізації мети ми ставили перед собою такі завдання: 1) з'ясувати зміст поняття «ідентичність» у його зв'язку з національним та культурним феноменами; 2) обґрунтувати думку про те, що засобом зростання, розвитку культури є її взаємодія, діалог з іншими культурами; 3) констатувати необхідність формування в Україні такої моделі національно-культурної ідентичності, яка б поєднувала відроджену самобутність із новими тенденціями та можливостями глобалізованого світу.

Зміст поняття «ідентичність» дає відповідь на запитання, хто є людина через її єдність із собою і через її інакшість, порівняно з іншими. Людина, як соціальна істота, прагне до включення в соціум (спільноту) і водночас – до виокремлення як індивідуальності. Ідентичність є відчуттям, усвідомленням і переживанням індивіда про свою належність до таких спільнот людей, як мала група, народ, держава, нація, людство загалом. Почуття належності до соціальної спільноти виконує важливі соціальні та соціально-психологічні функції, передусім забезпечує підпорядкування індивіда соціальній групі, а разом з тим груповий захист, і є критерієм оцінки і самооцінки. Відчуття ідентичності надає її суб'єктові соціально значущий комплекс цінностей, символів і традицій.

Національна ідентичність сутнісно пов'язана з культурою, з її ціннісно-моральними настановами до життя. У процесі життєдіяльності національна спільнота виробляє власні культурні коди, які є ознакою символічного буття нації.

Національна культура – це символічний світ, створений етносом відповідно до його потреб, цінностей, ідеалів, устрою життя. Все, що було важливим в історії спільноти, що сприяло єдності народу, всі його злети і падіння втілювалися в культурі.

Повноцінна національна культура, маючи в основі загальнолюдські цінності і будучи основним виразником творчої потенції етносу, гарантує буття народу в часі.

Самобуття національна культура в природних умовах виростає на ґрунті постійного спілкування з іншими культурами. Світ, побачений крізь проблему тотожності та розрізнення, постає складнішим і різнобарвнішим.

Він постає одночасно і більш диференційованим та структурованим, і більш цілісним та єдиним: усе, що розрізнене зворотньо відсилає до ідеї тотожності, а тотожне має своїм тлом розрізнене.

На певному етапі розвитку будь-якої культури виникає потреба звернутися до проблеми «подібного» і «відмінного», розрізненого і до ідеї співставлення, порівняння. Культура зростає шляхом співвіднесення «свого» і «чужого», вона апелює до співставлення, порівняння, прагне побачити себе у дзеркалі «чужої» культури, має велику потребу у спілкуванні з іншими культурами.

Світова історія культури утримує в собі плоди, що виростили в результаті переплетення коренів різних культур. Кожна культура є загальнолюдською цінністю, вона робить унікальний внесок у світову скарбницю, і того малого, що створили деякі народи, не замінити нічим іншим.

Розквіт культури завжди супроводжувався запозиченнями. Про це писав Д. Антонович: «...необхідною передумовою культурного розвою кожного народу є можливість єднання з іншими народами і можливість взаємного обміну культурними здобутками і культурними цінностями. Здатними до культурного життя і розвою можуть бути тільки ті народи, що здібні сприймати культурні впливи, але сприймати їх активно, перетворюючи і розвиваючи сприйняте далі» [1, с. 22]. Особливо вчений наголошував на «здібності сприйнятий культурний матеріал пристосовувати до свого вжитку і в той спосіб дати йому своє власне оригінальне, національне забарвлення і в той спосіб світовий культурний чинник обернути у чинник національної культури» [1, с. 22].

У кожній культурі у всій її унікальності є все ж щось схоже з культурами інших народів: «Хоча греки відрізняються від протестантів, китайці від тих та інших, однак за певної відкритості вони можуть побачити і дещо спільне між собою, характерне людському життю» [2, с. 155–156]. Найкраще «...визнати право на плюралізм і в той же час на віру в певний абсолютний ідеал. Немає однієї істини, необхідно зберігати все те, чим багаті люди, їх світ. Потрібно вміти слухати одне одного, не задовольнятися знайденим, бути завжди у пошуку, прагнути до вдосконалення себе і суспільства в цілому» [2, с. 157].

Стратегічний погляд на майбутнє людства очевидно пов'язаний із визнанням багатоманітності унікальних культур, необхідністю ведення діалогу, взаємодії з людьми, що відчують та думають по-іншому. Для кожної культури та нації цей діалог здійснюється не лише заради розуміння іншого, але й заради більш глибокого усвідомлення самої себе. Не слід прагнути до одноманітності, яка породжує насилля та диктат. Однак потрібна деяка загальна платформа оцінок, дій, поведінки щодо тих проблем, що мають глобальне, загальнолюдське значення.

«Помітними явищами сучасного глобалізованого світу стала зростаюча популярність доктрин мультикультуралізму в інтелектуальних колах Заходу, поширення англійської мови як другої в багатьох країнах, утвердження нових групових ідентичностей, тяжіння політичних еліт до трансцендентальних ідентичностей» [3, с. 155]. У цьому прослідковується тенденція до уніфікації, «вирівнювання» культур.

Справді, в сучасному глобалізованому світі існує багато націй та культур, для яких нормою життя стає все більш інтенсивна взаємодія. З одного боку, це може розширити обрії національної культури, посилити її живучість, збагатити новими барвами буття, а з другого – підірвати життєві сили, стати чинником занепаду і деградації.

Глобалізація загострює проблему збереження культурної самобутності окремих етнічних спільнот. Виникає загроза посилення тенденцій космополітизації культури, відмови від традицій і самобутності. І тут постає низка питань. Чи зберігає своє значення культурна ідентичність у глобалізованому світі, чи зберігаються її функції щодо окремого індивіда та національної спільноти? Чи веде глобалізаційна інтеграція обов'язково до уніфікації, однаковості? Чи можлива єдність через різнобарв'я?

Формулюючи відповідь на ці запитання, застосуємо порівняння з оркестром. Можливо, загальнолюдська єдність ґрунтується на національно-культурному, як єдність оркестру на індивідуальності інструментів – кожен інструмент сам по собі, але всі разом вони створюють єдине звукове ціле.

Українству в майбутньому належить пройти шлях, можна сказати, олюднення, зрозуміти саможивність окремої особи і кожної окремої нації, відчути себе у всіх і всіх у собі. Цей шлях можливий лише через відродження духовних основ культур усіх народів, що живуть поряд. Це дуже складний шлях: він передбачає досвід аналізу, вміння виділяти ключові проблеми, дошукуватись першопри-

чин – словом, весь той набір якостей, які виховуються в умовах тривалої і необмеженої демократії. Таких умов у нас не було, як відомо, тривалий час. Тому тепер національна ідентифікація відбувається часто через заперечення іншого народу, іншої культури. Національні стосунки будуються за формулою Сартра: інший відніме в мене мій простір. Виходом тут є навчитись розпізнавати цінність культури іншого народу, відчувати повагу до її унікальності. Водночас досягти своїх недоліків і виправляти їх за допомогою культури сусіда.

Усвідомлення своєї несхожості, унікальності надає культурі стійкості. Але усвідомлення себе, своєї національної самоцінності веде не до шовінізму чи націоналізму, а навпроти, до поваги іншої національної культури, іншого народу.

Однак ідентифікація цінностей і смислу української культури не повинна сприйматись однобічно, не повинна приділяти увагу виключно поверненню до минулого, не повинен робитись акцент лише на етнічному. Відродження традиційних форм народної культури хоч і необхідне, але це все ж не є стратегічним поглядом у майбутнє.

Власна стратегія збереження національно-культурної ідентичності у процесі неминучої зустрічі з раціоналізмом і прагматичністю глобалізованого світу, раціонально спрощеною інформацією та масовою культурою має виходити із модернізації наших духовних цінностей. Етнографічні цінності та традиції української культури значною мірою відстають від динамічного, урбаністичного сьогодення, часто не знаходять відгуку серед частини українців, особливо молоді. А це породжує дилему: або модернізація суспільства і культури, або розмивання національно-культурної ідентичності.

Тому стратегією для України є приведення її культури у відповідність до європейських стандартів і світового рівня. Цього не досягнути примусовим шляхом, а тільки шляхом створення відповідних умов «європеїзації» української культури. Зокрема, може йтись вестись про розвиток транснаціональних систем комунікації, через які ми могли б динамічно і своєчасно реагувати на інформаційно-культурні імпульси світу і транслювати наші духовні цінності світові.

Коли весь світ підходить до необхідності інтеграції і розгорнутого діалогу, перед нашим народом постає подвійне завдання: відродити та примножити національно-особливе й органічно вступити в загальнолюдський оркестр зі своєю унікальною мелодією.

На шляху створення нової єдності в багатоманітності найважливішим є «пам'ятаючи про «своє», знаючи його і продовжуючи поглиблювати ці знання та створювати нові цінності, зрозуміти «іншого», оцінити його, навчитись жити разом, обмінюватись своїм і чужим, пов'язувати те та інше органічно і природно» [4, с. 10].

Отже, виходячи із реального стану існування розмаїття культур у світі та закономірностей розвитку феномена культури взагалі, можна припустити, що шлях нівелювання національно-культурних ідентичностей, «вирівнювання» культур під впливом глобалізації не є кращим вибором. Необхідна сучасному людству єдність може бути досягнутою іншим шляхом. Суть цього шляху яскраво відображують гасла: «Єднання, а не однаковість», «Через різнобарв'я до єдності».

Література:

1. Антонович Д. Українська культура. Вступ / Д. Антонович // Українська культура : Лекції за ред. Дмитра Антоновича / Упор. С. В. Ульяновська. – К. : Либідь, 1993. – 592 с.
2. Грязнов А. Ф. «Скептический парадокс» и пути его преодоления / А. Ф. Грязнов // Вопр. философии. – 1989. – № 12. – С. 140–157.
3. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : [монографія] / М. Козловець. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2009. – 558 с.
4. Топоров В. Н. Пространство культуры и встречи в нем / В. Н. Топоров // Восток-Запад. Переводы. Публикации. Вып. Четвертый. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1989. – 301 с.